

УДК 477:930.1(058.244)

DOI: 10.31651/2076-5908-2024-1-117-124

Юрій ПРИСЯЖНИЮК*доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, Черкаси, Україна*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8324-4681>e-mail: yu-prysyazhnyuk@ukr.net**ТЕОРІЇ ПОКОЛІНЬ ЯК ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ СЕЛЯНСТВА**

Історик постійно перебуває в процесі вдосконалення теоретико-методологічних засад дослідження. До цього спонукає сам характер професійної діяльності, адже технології його діалогу з минулим постійно поліпшуються. Продуктивність залученого епістемологічного інструментарію залежить як від уміння використовувати оновлену наукову картину світу (що перманентно актуалізує міждисциплінарний підхід), так і оптимізації власного стилю історіописання. Пропонуючи теорію поколінь для дослідження (інтерпретації) історії селянства епохи модерності, автор прагне вибудувати її положення на основі українського історичного досвіду. На основі аналізу виявленої літератури він стверджує, що за своїми потенційними характеристиками ця теорія вповні «історична». Річ у тім, що сам процес природної зміни генерацій відбувається за логікою визначеної хронологічної послідовності, що об'єктивно відбиває хід історії як такий. У традиційному (традиційно-модерному) суспільстві, що позначається патріархальністю («консерватизмом»), цей зв'язок особливо сильний (власне тому він і привертає увагу). Доробок американських учених Вільяма Штрауса та Ніла Хоу не згодився на роль універсальної та загально визнаної моделі тлумачення подій, явищ, процесів в історичному зрізі. Свого часу це відштовхнуло істориків від його використання. Але ситуація виглядає помітно привабливішою, коли мова йде про дослідження селян – цих «мовчазних» людей назагал «до-національного соціуму», які в ХХ ст. таки «заговорили власним голосом». Автор торкається лише деяких особливостей одного покоління – умовно «мовчазного»: людей терплячих, слухняних, замкнених, небагатослівних. Пропонований тут універсалізм відносний: «мовчазні» означали щось набагато більше, наприклад «працьовиті» («лінівні»), «примирливі» («сварливі»), а ще «питуці», «мобільні», «духовні» тощо.

Ключові слова: теорія поколінь, генерація, пропаганда, інформаційна війна, історична пам'ять, медіа, селянство.

Yuriy PRYSIAZHNIUK*Doctor of Sciences (History), Professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8324-4681>e-mail: yu-prysyazhnyuk@ukr.net**THEORIES OF GENERATIONS AS A RESEARCH SPACE
IN MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY OF PEASANTRY**

Abstract. Introduction. *A historian is constantly in the process of improving the theoretical and methodological foundations of research. This is prompted by the very nature of professional activity, as the historian's dialogue with the past is continuously refined. The productivity of the epistemological tools used depends both on the ability to apply an updated scientific worldview (which permanently emphasizes an interdisciplinary approach) and on the improvement of one's own historiographical style (in the words of D. Beauvois, «one's own path»). However, this style contains pitfalls, such as the fact that the results of years of effort are not immediately visible – they «manifest later». By proposing the theory of generations for interpreting the history of peasantry in the modern era, the author aims to construct (optimize) its principles based on Ukrainian historical experience. **Purpose of the article.** The aim of the article is to initiate the study of Ukrainian peasantry (the peasant world) through the lens of the advantages of the theory of generations. **Results.** After analyzing the available literature, the author concluded that, in terms of its potential characteristics, the theory of generations is entirely*

«historical». This is because the natural («universal») process of generational change occurs according to a defined chronological sequence, which objectively reflects the course of history as such. In traditional society, marked by «patriarchalism and conservatism» this connection is particularly strong (which is precisely why it attracts our attention). The work of American scholars William Strauss and Neil Howe did not serve as a universal and widely accepted model for interpreting events, phenomena, and processes from a historical perspective. These likely deterred historians from using it. However, the situation appears much more attractive when it comes to studying peasants – these «silent» people of pre-national society who, in the 20th century, finally «spoke» with their own voice. Thus, without disrupting the tradition of borrowing another Western theoretical trend and the historiography developed on its basis, we propose to uncover its potential on a qualitatively different historical foundation. **Originality.** Evidently, this «learning» did not imply radical (revolutionary) changes, nor does it require the use of stereotypical assessments that often mar texts. What is more interesting are certain parallels, such as the phenomenon of identifying a generation as «silent». In the Ukrainian case, participation in the revolution, civil war, collectivization, and previously impossible internal migration (spurred by dictatorially inspired social mobility) was not so much a struggle for socialism-communism («city-garden») as it was a continuous fight for survival. Rural people born in the 1920s to the first half of the 1940s were shaped by hunger (malnutrition), blackmail, repression (the horrors of totalitarian regimes), and biased, extremely aggressive propaganda. Here, we see that the experiences of urbanized and traditional societies were very similar. The founders of the theory would describe urban «silents» as patient and law-abiding, but for peasants, we need to make a correction – not so much law-abiding as fearful, cautious, and publicly compliant with authority. Nonetheless, differences did exist, which is what attracts us to the theory of generations. For example, it is difficult to even imagine a phenomenon such as, hypothetically, «rural sixtiers». **Conclusion.** In the article, the author touches upon only certain characteristics of one generation – the «silent» ones: people who are patient, obedient, reserved, and not very talkative. However, the proposed universalism is relative: «silent» implied much more, such as «hardworking» («lazy»), «peaceful» («quarrelsome»), and also «drinking», «mobile», «spiritual» and so on.

Keywords: theory of generations, generation, propaganda, information warfare, historical memory, media, peasantry.

Постановка проблеми. Теорія поколінь належить до методологічних парадигм (епістемологічних моделей), що їх час від часу прагне використовувати сучасна світова гуманітаристика. Проте вона дотепер не отримала популярності як науково-пізнавальний інструментарій істориків, зокрема й українських. На відміну від таких очевидних «лідерів» як теорія індустріального суспільства Пітера Дракера, Уолта Ростоу, Жака Еллюля, Раймона Арона чи теорія модернізації, початки якої заклав Макс Вебер та його численні послідовники, може похвалитися хіба що локальним практичним застосуванням.

В останній час, коли спектр кандидатів на першість у трактуванні минувшини помітно зростає, серед них привабливішими є ті теорії, що ґрунтовані на синтезах нової якості (глобальна історія та ін.). Щоправда, ця своєрідна ієрархія теорій в інтерпретації історії має й дещо іншу шкалу оцінювання. Наприклад, ситуація виглядає зовсім інакше, якщо кинути бодай побіжний погляд на так званий «масовий історіографічний продукт». Тут гідну конкуренцію теорії поколінь складуть навіть «призабутий» (нео)позитивізм Огюста Конта та матеріалістичне розуміння історії Карла Маркса, хоча це вже більше питання смаку, кон'юнктури, професійності. З певними застереженнями ці зауваги повною мірою стосуються селянознавчих студій.

Метою статті є спроба обґрунтувати перспективи дослідження українського селянства (селянського світу) епохи модерності через призму переваг теорії поколінь.

Аналіз досліджень і публікацій. При підготовці статті було опрацьовано широке коло наукових розвідок, однак виявити серед них такі, що безпосередньо присвячені теорії поколінь селянської проблематики, не вдалося. Увагу привернула дещо інша обставина – пропонувані авторами праць міркування надто непереконливо пояснюють основні тенденції розвитку селянства останнього модерного століття. Вони або прирікають його на зникнення (історичну загибель), або обмежуються тлумаченням мікроісторичних сюжетів, що не дає змоги з'ясувати загальну трансформацію феномену [1, с. 36]. Власне тому ми свідомо обмежуємо аналіз публікацій коротким анонсом. Отак, історик С. Токць звернув увагу, що на початку XXI ст. у Білорусі (ширше – «недорозвинених» країнах Центрально-Східної Європи) слово «селянин» часто сприймається як груба образа

особистості. При цьому абсолютна більшість населення, зокрема й міського, є нащадками вихідців із села в «другому або третьому поколінні» [1, с. 36–37, 40]. Причини такої «забудькуватості» автор слушно шукає у швидкому засвоєнні сільськими переселенцями до міст російської мови та советської масової культури. На наш погляд, ці чинники багато що пояснюють, проте вони ж породжують нові питання.

Загалом історіографія українського селянства все ще стоїть перед епістемологічною дилемою, оптимальний вихід із якої вбачається в намірі «досліджувати й пояснювати минулі стани життя і стремління різнорідних складових... суспільства в конкретних історичних умовах і конкретному соціально-культурному середовищі» [2, с. 104].

Виклад основного матеріалу. За своїм змістовним наповненням, базовими характеристиками теорія поколінь є вповні «історичною». Річ у тім, що сам процес природної зміни генерацій («життєвих циклів») відбувається за логікою визначеної хронологічної послідовності, що об'єктивно відбиває хід історії як такий (надто традиційного суспільства, де світосприйняття людей «помічено рисами патріархальності, консерватизму») та позначається відповідними соціокультурними характеристиками й взаємовпливами [1, с. 33; 3, с. 5 та ін.; 4]. Сутність цих життєвих циклів певною мірою можна збагнути через опцію історико-часових категорій Фернана Броделя, насамперед «час короткого тривання» та «час середнього тривання». Перший із них дослідники історії уявляють як час індивідуальний (подієвий або пригодницький). Він найшвидший і найбільш помітний для самої людини. У традиційно селянському середовищі це, частіше всього, певні знакові події – народження дитини, смерть родича (сусіда, односельця), одруження (власне чи своєї дитини), спорудження (купівля) нового житла, емоційно-стресові та курйозні випадки, найчастіше під час релігійно-церковних свят чи, дещо банальніше, сільськогосподарських робіт. Другий час – умовно соціальний, а отже, «менш помітний». У сприйнятті, уявленнях він «рухається» набагато повільніше, щоправда, відчутно швидше за природно-географічний («час довгого тривання») [5]. Саме соціальний зріз історії дає змогу дослідникам об'єктивувати людські діяння, їхні мотиви, відтак допомагає проникати й осмислювати життєві реалії, стан свідомості, взаємодію окремих індивідів, локальних гуртів, прошарків, верств, регіональних, етнічних та інших спільнот. Керуючись такою логікою, переконуємося в доцільності набагато активнішого залучення теорії поколінь до дослідження актуальних, але все ще мало з'ясованих на сьогодні аспектів модерної історії селянства. Своєю чергою, це відкриває кращі перспективи для фіксації причинно-наслідкових зв'язків, аналізу / синтезу рушійних сил історії, принагідно – уникнення політизації пропонованих положень та висновків.

В умовах відомої відмови істориків від уже не просто підозрілих, а шкідливих своєю політизованістю метанаративів (але, вочевидь, не від «ментальних мап», «ментальних структур» тощо) вихід вбачаємо якраз у конструктивних перевагах теорії поколінь [5]. Він виглядає ще більш переконливим, якщо синхронно синтезувати такі «поверхневі» пласти знань минувшини як біографії конкретних репрезентантів (селян) та, навіть, національну історію, що в період пришвидшеної модернізації суспільства постає як своєрідний результат урбанізації й індустріалізації. Саме вони, ці модерні «локомотиви історії», протягом кількох поколінь утягували у свою орбіту широкі верстви сільського населення, яке відчутно відрізнялося від містян, зокрема й латентно-ціннісним поділом «батьки – діти».

Залучення до аналізу досвіду творення синтезів французької історіографії ХХ ст. є цілком доречним – у цьому сенсі він зберігає свою пізнавальну продуктивність. По суті сам рух «Анналів» започаткував та невидимо проклав шлях до творення теорії поколінь. Її «пологи», щоправда, виявилися достатньо складними та болісними, зокрема й тому, що відбувалися в час кризи та занепаду класичної для другої – третьої чверті ХХ ст. історії ментальностей. На наш погляд, теорія поколінь належить до спектру привабливих альтернатив, які постали на руїнах руху «Анналів»*. З іншого боку, вона потребує наповнення реальним епістемологічним потенціалом, а принагідно має позбутися

* Такі альтернативи дослідники помічають не відразу, адже вони досить тісно пов'язані з «покійником», із яким, як правило, ніхто мати справу не хоче. Д. Бовуа з цього приводу зазначав: «Я особисто спостерігав за крахом французької «школи Анналів» і переконався, що кожен має їти своєю, обраною ним самим, дорогою» [1, 28].

монополії, яку свого часу на неї встановили соціологи, економісти, психологи, маркетологи, управлінці.

Ще одним конвергентним напрямом дослідження стала нова локальна історія. Вона сформувалася в другій половині ХХ ст. і, як і решту сучасних синтезуючих парадигм, за характером є міждисциплінарною. У полі зору представників цієї теорії – дослідження локальних спільнот, «що розвиваються» [6]. Її схожість із теорією поколінь у тому, що обидві вони, по-перше, не визнають полем своїх зацікавлень (з цього приводу була тривала дискусія) «значні проміжки часу», не схильні ігнорувати згаданої вище національної історії, а, по-друге, безкомпромісні до згубного політичного впливу. При цьому теорію поколінь варто визнати більше сфокусованою на селянознавчих студіях, оскільки локальна історія визначає коло своїх інтересів насамперед міською історією (історичною урбаністикою).

Піонери локальної історії – англійські дослідники – свого часу ефективно відреагували на виклики («перші подихи») постмодернізму й пішли на співпрацю з мікроісторією. При цьому вони показово проігнорували окремого індивіда й традиційно для британської історіографії виявили підвищене зацікавлення «соціальними групами» [7, с. 221]. Унаслідок компромісу на порядок денний постали перспективи дослідження «конкретного локального матеріалу», а саме, соціальних груп у «періоди соціальних трансформацій і культурних змін», провінційних середовищ, життєвих стратегій, причому як (не)формальних груп, так і цілком конкретних осіб із різних соціальних прошарків [7, с. 221]. Як зазначено вище, такий напрям був продуктивним і схожим із теорією поколінь лише до певних меж. Його конкретний («намацувальний») сенс не враховував багатьох обставин природних змін генерацій, кожна з яких не лише потрапляла в історично інакші умови (обставини, середовище), а й сама була готовою (спроможною) творити нові реалії. Особливістю селянського соціуму тут виправдано було б вважати відчутну сповільненість таких «природних ротацій». Тобто якщо в модерному середовищі історик змушений вести мову про більш-менш очевидну діахронію зміни поколінь, то в традиційному (селянському) соціумі – про їхню культурну синхронію, континуум.

Загалом же напрацьовані в перманентних «боях за історію» західними колегами «і готові проблемні вузли, і готові методологічні пропозиції...», про що переконливо написала Н. Яковенко, не зовсім відповідають завданням селянознавчих студій, зокрема в Україні, оскільки український (у ширшому сенсі – східноєвропейський) «матеріал» виявився для них занадто специфічним [7, с. 221]. Він лише почасти відповідає усталеним на сьогодні традиціям історіописання. Це повною мірою стосується теорії (історії) поколінь, де її знавці дотепер зосереджені на помітно відірваних від історичного контексту (селянського світу) «найвеличнішому поколінню», «мовчазному поколінню», «бебі-бумерах», «поколінню Х», «поколінню Y», «поколінню Z» [4].

Вважається, що першими інтелектуалами, котрі спромоглися сформулювати теорію поколінь для, так би мовити, практичного використання, були американські вчені й письменники Вільям Штраус (1947 – 2007) та Ніл Хоу (1951 р. н.). У 1991 р. вони видали книгу під промовистою назвою «Покоління» («Generations»). Це був досить оригінальний проект, у якому постала історія американської «молодої нації» від 1584 р. Невдовзі задум отримав продовження – 1997 р. відбулася презентація другої книги цих авторів – «Четвертий поворот» («The Fourth Turning») [8]. Тепер мова йшла про ідею чотирьох генерацій, котрим, як пропонували В. Штраус і Н. Хоу, властиво циклічно змінювати одна одну. Вони вважали, що ця «ротація» відбувається приблизно через кожних 20–25 років. Така заявка свідчила про наміри побудувати певний ланцюг закономірних повторень, в ідеалі – спробу концептуалізації самої теорії поколінь. Медіа швидко й широко розрекламували її переваги, однак і критика не забарилася. Науковці досить жорстко відреагували на сам намір знайти чергову універсальну та загально визнану модель тлумачення подій, явищ, процесів історії. Деякі їхні зауваги виявилися настільки безкомпромісними, що на деякий час мінімізували, звели нанівець історіографічне значення ідеї американських інтелектуалів, а це позбавило її гідного місця в арсеналі наукових інтерпретацій минулого [4].

Загалом наукова громадськість Заходу сприйняла теорію поколінь неоднозначно. З одного боку, вона захоплювалася оригінальним підходом В. Штрауса й Н. Хоу, водночас – дорікала їм за очевидну гіперболізацію дійсності. Авторам ідеї діставалося за перебільшення відмінностей між генераціями, що можна було виправдати лише почасти – прагненням ствердити саму концепцію «поколінного» підходу.

Тут ми маємо нагоду зайвий раз пересвідчитися, що західний досвід аналізу концептуального тлумачення суспільних явищ та процесів не зовсім підходить для аналогічних зусиль у країнах Центрально-Східної Європи, Україні зокрема. Ця диспропорція краще зрозуміла з огляду на пряму залежність теорії поколінь від загальних характеристик-особливостей історичного поступу. Справедливо вважається, що «поведінка людей прямим чином залежить від подій, що відбувалися в той чи інший період на певній території» [4]. Тому американська (чи будь-яка інша західна) класифікація спроможна як сприяти, так і до певної міри шкодити українській історіографічній практиці.

На наш погляд, очевидна користь теорії поколінь для селянознавчих студій у тому, що вона визнає ймовірність та взаємозумовленість життєвих циклів генерацій, котрі об'єктивно й нерідко таки істотно відрізняються між собою, хоча частіше всього ігнорують цю відмінність (власне чому вже існуючий поділ на покоління варто визнати відносним). На сьогодні ігнорування теорії поколінь збігається з нехтуванням самої проблематики, а висвітлення «поколінної історії» дотепер представлене переважно в публіцистиці [9, с. 3].

Для ілюстрації перспектив використання теорії поколінь у сучасному селянознавстві коротко зупинимося на умовно «мовчазній» генерації. Згідно з відомим «стандартом» В. Штрауса та Н. Хоу, роки її народження прийнято обкреслювати межами 1923–1942 (інколи зі зміщенням – 1925–1944). В Україні представники цього покоління орієнтовно з'являлися на світ, підростали, формувалися в період тоталітарних зайд-режимів, їхньої політики голодоморів, репресій, воєнного лихоліття. Усе наступне життя «мовчазні» так чи так думками повертатимуться у важке дитинство, добре пам'ятатимуть і раз по раз згадуватимуть своє «гробове життя», при цьому, що цікаво, спогадами ділитимуться мало. Їхнім дітям («бебі-бумерам»), які народжуватимуться в 1950–60-х рр., годі буде й сподіватися, що батьки достовірно повідають їм про злочини сталінщини, як і пережиті поневіряння під час гітлерівської окупації [10]. Домінуватимуть нав'язані владою міфи. У цьому зв'язку унікальною цариною для дослідження виступає ідеологічно викривлений світ учасників (сучасників) Другої світової війни, яких прийнято було називати «ветеранами».

У селянському світі-середовищі «мовчазне» покоління багато чого успадкувало від покоління «переможців» (але аж ніяк не у «свято вірити в ідеали світлого майбутнього», якого й воно власне не відчувало), що з огляду збереження основ світосприйняття «від землі» видається очевидним і зрозумілим [11, с. 207; 12]. Річ у тім, що революційні потрясіння, громадянська війна, колективізація, незнана раніше за масштабами й наслідками внутрішня міграція (соціальна мобілізація) – це для батьків «мовчазних» не стільки боротьба «за соціалізм/комунізм» («місто-сад»), як усе той же режим виживання. Діти («мовчазні») також, а десь і більше, народжувалися й формувалися в умовах голоду (недоїдання), розрухи, а ще – шантажу, репресій, жахіть, замовної, упередженої та вкрай агресивної пропаганди тоталітарних режимів. Тут, як бачимо, доля обох генерацій досить схожа.

Їх називають «мовчазними», бо вони (як і їхні батьки) на всьому економили, робили запаси продуктів, речей. Житло, зазвичай, будували на все життя, ба більше, піклувалися, аби воно «лишилося і дітям, і внукам». Це з того часу у свідомості сільських людей зберігся (закріпився) принцип давати оцінку вирощеному врожаю – «вистачить – не вистачить». Ну й власне мовчали, аби не привернути уваги спецслужб чи будь-якого місцевого начальника. Терплячі й законотрухляні – так автори теорії скажуть про урбанізованих «мовчунів», а ось для селян зробимо корекцію – не законотрухляних, а таких, що остерігалися, боялися й у всьому були згідними з владою [4]. Як носії «місцевого знання», вони продукували досвід та розуміння практичних умов, відповідної їм моралі. І дотепер від «мовчунів» можна чути такі оцінні розмисли – це, мовляв, добрі люди, «коли ми бідували, вони нам дуже допомагали», «самі не доїдали, а намагалися [всім] поділитися»

[7, 183]. Принагідно «мовчуни» дають «мудрі» (кон'юнктурно завбачливі) поради – «мовчи, бо навіть у стін є вуха», «зайвого не кажи, бо ворогів наживеш» тощо [10].

Ще кілька штрихів до характеристики цього покоління сільських людей. У селах (колгоспах) діяла все та ж традиція, щоправда, відчутно модифікована комуністичним експериментом, чинною політичною системою («бандитською радянською владою») [13, с. 4]. Існував прошарок, радше навіть окремі гурти «активістів-крикунів». Це ті запопадливі перед начальством односельці, яких чути було «на зібраннях, у невимушених розмовах поблизу сільських магазинів, клубів, на стадіонах, особливо у святкові дні». Така собі «своєрідна масовка для місцевого, а якщо дозволяли, то й приїжджого керівництва» [11, с. 207]. У цьому сенсі нам навіть важко уявити появу такого явища як, кажучи умовно, «сільське шістдесятництво».

На формування історичного портрету представників «мовчазного» покоління, як ніякого іншого, вплинуло читання книг. Сільська людність тут не стала виключенням. Лейтмотивом справді масового читання лишився «вроджений романтизм», що логічно потребував відповіді на сакральне питання вічної боротьби добра зі злом, де завжди мало перемагати перше. З цією метою чимало селян (колгоспників) інтенсивно експлуатували бібліотечні фонди місцевих клубів та шкіл. Цікаво, що коли в окремих хатах з'являться телевізори (орієнтовно в другій половині 1960-х – першій половині 1970-х рр.), то люди сприйматимуть їх переважно в алгоритмі «ходити на кіно», а не «отримувати інформація». Тобто телебачення стане, принаймні попервах, своєрідним продовженням книг, де найбільший інтерес лишатиметься до героїки. У побутовому вжитку навіть стане популярним порівняння – «кіно подивився, але в книзі про це написано краще». Про інформаційні війни, їхню небезпеку сільські люди тоді не думали.

Окремо треба сказати про почуття колективізму. Схоже, що це одна з небагатьох сфер ментальності, де «поколгоспнений» селянин був (чи став) схожим на апологетів панівного комуністичного режиму. Звернення до колективу – тоді обов'язкова умова самореалізації всіх і кожного. А реакція з докором на вчинок, манеру поведінки «то це ти такий розумний, а всі – дурні» – майже безальтернативна для людей «мовчазного» покоління. Нормою була також «сірість особистості», що означала брак потреби публічного самовираження, як і власне спроможності виділитися з натовпу. Згадаймо й інший приклад – тепер із повсякденного життя вже 1980-х рр., коли з'явилися перші видимі ознаки не контрольованого владою (!) соціального розшарування населення. Дивлячись на шикарний легковий автомобіль, за кермом якого сидів 18-річний юнак, сільські люди старшого віку перепитували: «Дивись – їздить! І коли ж це він встиг заробити на ту машину?» Утім, фактологічний матеріал, який ми пропонуємо до аналізу, тут може бути невичерпним, що потребує не лише його виявлення, систематизації та опрацювання, а й подальшого теоретико-методологічного обґрунтування, роботи над категоріальним апаратом.

Загалом теорія поколінь видається особливо продуктивною для дослідження селянства модерної історії, бо тут історик має справу з помітно модифікованою спільнотою. Вона вже набагато меншою мірою функціонувала на засадах усталених століттями традицій. «Постійні» цінності й значення (сенси) ще лишалися, проте сучасні (модерні) виклики (аномії) стали настільки потужними, що підважували їх, спонукали до незвичних компромісів, залучення різного роду медіацій. Селянство переживало небачене раніше відчуження, швидку «зміну середовища, постійно прогресуюче стискання часу й простору» [14, с. 546]. Саме тому поділ на покоління створює набагато більші пізнавальні можливості для виявлення й дослідження ще мало з'ясованих наукою проблем революцій, реформ, війн, соціальних експериментів, історичних змін епохи модерності як таких.

Висновки. Історія поколінь українських селян ще не написана. Принагідно ми торкнулися лише деяких особливостей одного, до певної міри штучно виокремленого нами покоління – «мовчазного»: людей терплячих, слухняних, замкнених, небагатослівних, поступливих, запасливих, обережних, працьовитих, добрих виконавців і вдячних усім, хто в загалом бідовому житті хоч чимось їм допомагав – головам колгоспів, партійним секретарям, бригадирам, сторожам, лікарям, учителям, продавцям, міліціонерам, просто родичам, сусідам, односельцям чи перехожим.

Щодо власне ідентифікації «мовчазного» покоління, то вона не вичерпує затребуваної характеристики українських селян, що народилися в середині 1920-х – на початку 1940-х рр. (та й самі хронологічні рамки тут потребують дискусії, належного обґрунтування). Її універсалізм відносний і, на наш погляд, окрім констатації «мовчазні», має включати диференціацію на «працьовитих», «лінивих», «сварливих», «питущих», «мобільних», «духовних» («страдників») тощо.

У світі селянства покоління людей не можуть бути «абсолютно інакшими», як це прийнято фіксувати й абсолютизувати в мешканців урбанізованого, інтелектуального, культурно-мистецького міста. Саме тому в українському випадку «мовчазне» покоління, як ми його визначили з посиланням на ідею В. Штрауса й Н. Хоу, виявилось справді оригінальним, тобто схожим («мовчазним») в обох випадках – і в міському мікросередовищі, і сільському, щоправда, з дещо різним смисловим значенням.

Список літератури

1. «Незручний клас» у модернізаційних проєктах. *Україна Модерна*. Чис. 6. Безмежне село. Київ: Критика, 2010. С. 9–44.
2. Зашкільняк Л. Інтелектуальна історія як дослідницький простір сучасної української історіографії. *Матер. III Міжнар. наук. конгр. укр. істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу»* (м. Луцьк, 17–19 травня 2006 р.) Т. 1. Луцьк: Вежа, 2007. С. 104–108.
3. Народна культура українців: життєвий цикл людини: у 5 т. Т. 4: *Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура*. 2-е вид. / за ред. М. В. Гримич. Київ: Дуліби, 2021. 584 с.
4. Теорія поколінь: чому ми різні та як порозумітися одне з одним. URL: <https://d-grand.com/inforaciiny-portal/teoriia-pokolin-chomu-mi-rizni-ta-ia-k-porozumitisia-odne-z-odnim> (дата звернення: 29.04.2024).
5. Грицак Я. Історики і час. 2013, 27 березня. URL: <https://ucu.edu.ua/news/yaroslav-hrytsak-istoryky-i-chas/> (дата звернення : 29.04.2024).
6. Дворкін І. Нова локальна історія у викладанні історії України у технічних ВНЗ. URL: <https://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2016/S19/s20.pdf> (дата звернення: 27.04.2024).
7. Яковенко Н. Вступ до історії. Київ: Критика, 2007. 376 с.
8. Strauss W., Howe N. *Generations: The History of America's Future, 1584–2069*. New York: William Morrow, 1991. 538 p.
9. Присяжнюк Ю. Українці: покоління сучасної молоді. *Черкаський край*. 2022. 19 жовтня (№ 40). С. 3.
10. Кашаццева К. Теорія поколінь: в чому її суть, основні принципи і як, знаючи про неї, знайти спільну мову з людьми. URL: <https://www.unian.ua/society> (дата звернення: 30.04.2024).
11. Страдники на своїй землі. Спогади Ліді Присяжнюк різних років. Черкаси: Вертикаль, 2013. 276 с.
12. Стець Н. Коротко про теорію поколінь. URL: <https://iqholding.com.ua/articles/korotko-pro-teoriyu-rokolin> (дата звернення: 27.04.2024).
13. Забужко О. «На якій підставі група пацанів з баблом вирішує долю нації?» *Літературна Україна*. 2010. 22 липня. С. 4.
14. Заярнюк А. «Селянство» як категорія соціально-історичного аналізу (на прикладі Східної Галичини XIX ст.). *Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Я. Ісаєвича* / відп. ред. М. Крикун. Львів, 2006–2007 (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр. Вип. 15 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНА України). С. 543–553.

References

1. The «Awkward Class» in Modernization Projects. (2010). *Ukraine Modern*, 6. Boundless Village, 9–44. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
2. Zashkilnyak, L. (2007). Intellectual History as a Research Space in Contemporary Ukrainian Historiography. *Proceedings of the III International Scientific Congress of Ukrainian Historians «Ukrainian Historical Science on the Path of Creative Progress»*, 1, 104–108. Lutsk: Vezha [in Ukrainian].
3. Hrymych, M. (ed.). (2021). Folk Culture of Ukrainians: Human Lifecycle. In 5 volumes. Vol. 4: *Maturity. Men. Male Subculture*. Kyiv: Duliby [in Ukrainian].

4. Theory of Generations: Why We Are Different and How to Understand Each Other. Retrieved from: <https://d-grand.com/inforaciiny-portal/teoriia-pokolin-chomu-mi-rizni-ta-iaak-porozumitisia-odne-z-odnim> [in Ukrainian].
5. Hrytsak, Y. (2013). Historians and Time. Retrieved from: <https://ucu.edu.ua/news/yaroslav-hrytsak-istoryky-i-chas> [in Ukrainian].
6. Dvorkin, I. New Local History in Teaching the History of Ukraine in Technical Universities. Retrieved from: <https://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2016/S19/s20.pdf> [in Ukrainian].
7. Yakovenko, N. (2007). Introduction to History. Kyiv [in Ukrainian].
8. Strauss, W. Howe, N. (1991). Generations: The *History of America's Future*, 1584–2069. New York: William Morrow.
9. Prysiazhniuk, Yu. (2022). Ukrainians: Generation of Contemporary Youth. *Cherkasy Region*. 40, 3 [in Ukrainian].
10. Kashchavtseva, K. Theory of Generations: what is its essence, main principles, and how to find common ground with people knowing about it. Retrieved from: <https://www.unian.ua/society> [in Ukrainian].
11. Sufferers on their land. Memoirs of Lida Prysiazhniuk from Different Years. (2013). Cherkasy: Vertical [in Ukrainian].
12. Stets, N. Briefly about the theory of generations. Retrieved from: <https://iqholding.com.ua/articles/korotko-pro-teoriyu-pokolin> [in Ukrainian].
13. Zabuzhko, O. (2010). «On what basis does the group u with a bubble decide the fate of the nation?» *Literary Ukraine*, July 22, 12 [in Ukrainian].
14. Zaiarniuk, A. «Peasantry» as a category of socio-historical analysis (on the example of Eastern Galicia in the 19th Century). (2006–2007). In: Krykun, M. (ed.). *Confraternitas. Jubilee collection in honor of Ya. Isaievych*. Lviv, (Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood: collection of scientific works, 15), 543–553 [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 23.05.2024
Схвалено до друку / Accepted: 17.06.2024

